

Jacek Rakoczy
(Polska)

MIEDZY PROPAGANDĄ MILITARNĄ A POLITYKĄ DYNASTYCZNĄ – EMISJE MENNICY W RZYMIE ZA SEPTYMIUSZA SEWERA

Lucjusza Septymiusza Sewera można niewątpliwie zaliczyć do grona najbardziej interesujących postaci w dziejach Cesarstwa Rzymskiego. Osiemnastoletnie panowanie urodzonego 11 kwietnia 145 roku¹ w libijskim Lepcis Magna² władcy przypadło na trudny okres. Sewer musiał wykazać się bardzo dużym talentem politycznym i militarnym już od pierwszych dni sprawowania najwyższego urzędu, który wywalczył sobie po wyczerpującej wojnie domowej. Krótco po zwycięstwie nad przeciwnikami politycznymi poprowadził udaną kampanię przeciwko Partom, zaś kilka lat później, pomimo sędziwego wieku i zaostrzającej się choroby, poprowadził armię przeciwko zbuntowanym plemionom północnobrytyjskim. W międzyczasie podejmował liczne działania, dzięki którym udało mu się stworzyć podwaliny nowej, własnej dynastii. Warto zaznaczyć, iż panowanie Septymiusza jest ostatnim okresem umiarkowanej stabilizacji wewnątrz *Imperium* przed tak zwanym kryzysem III wieku. Cesarz zapewnił bezpieczeństwo na granicach państwa, prowadził intensywną działalność budowlaną i restauratorską, oraz starał się dbać o przychylność ludu.

Sposób sprawowania władzy przez Sewera był daleki od idei pryncypatu. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, iż jego trzech poprzednicy zostali zamordowani na przestrzeni zaledwie sześciu miesięcy w wyniku spisków, w których udział brały elity polityczne Rzymu. Nie może zatem dziwić pewna nieufność princepsa wobec Senatu, a tym bardziej wprowadzenie rządów opartych na wierności armii. Autorytarne elementy wprowadzone przez Septymiusza stały się częścią koncepcji władzy, którą kontynuowali jego następcy a po okresie panowania cesarzy – żołnierzy, doprowadziły do wprowadzenia dominatu. Zauważalny z dzisiejszej perspektywy kierunek, jaki Sewer wyznaczył swoim następcom, można w pewnym stopniu uznać za przełom³. Niezwykle interesującym zagadnieniem związanym z działalnością afrykańskiego cesarza jest jego polityka informacyjna. Niniejsze opracowanie obejmuje monety Septymiusza Sewera wybijane w mennicy rzymskiej pomiędzy rokiem 193 a 211 oraz analizę i interpretację umieszczonych na nich założeń propagandowych. Dotyczy centralnych emisji cesarskich z okresu panowania Sewera, zarówno monet przedstawiających samego władcę, jak i jego żonę Julię Domnę, która była postacią wyrazistą i odgrywała znaczną rolę w autopromocji Septymiusza.

Najważniejszym dziełem, które relacjonuje panowanie Septymiusza jest *Historia Rzymska* Kasjusza Diona⁴, który był naocznym świadkiem opisywanych wydarzeń i mógł osobiście poznać cesarza. Rządy Sewera zostały przedstawione w ostatnich księgach *Historii*, które zachowały się jedynie w formie pochodzącej z XI wieku episy autorstwa bizantyńskiego mnicha Ksyfilinosa⁵. Nie wiadomo jak duża część oryginału

1 Dio LXXVII, 17, 4.

2 HA, Sewer, 1.

3 D. Okoń, „*Severi et senatores*”. *Polityka personalna cesarzy dynastii Sewerów wobec senatorów w świetle badań prozopograficznych (193-235 r. n.e.)*, Szczecin 2009.

4 Dio's *Roman History*, tłum. E. Cary, London 1955.

5 D. Janiszewska, *Wojna domowa w Rzymie w latach 193-197*, Poznań 2010, s. 11-12.

została pominięta, jednak bez względu na to wspomniany odpis stanowi najbardziej wartościowe źródło.

Informacje zawarte u Kasjusza Diona można uzupełnić na podstawie pochodzącej z połowy III wieku *Historii Cesarstwa Rzymskiego* Herodiana⁶. Dzieło nie jest wolne od błędów i nieścisłości, a znaczną jego część stanowią rozległe przemowy, które autor przypisywał uczestnikom relacjonowanych wydarzeń. Pomimo tego opisywane źródło zawiera kilka wiarygodnych informacji, które nie pojawiają się u innych autorów⁷.

Podstawowe źródło do badań nad propagandą cesarzy rzymskich stanowią monety. Potencjał pieniądza jako nośnika treści ideologicznych dostrzegli i w pełni wykorzystali władcy hellenistyczni. Dzięki nim mennictwo stało się ważnym elementem zmagania politycznych, charakteryzuje się dużą różnorodnością motywów i symboli. Kontrastowało to z rzymskim mennictwem republikańskim, którego przekaz był rozproszony często był nieczytelny poza Rzymem⁸. Sytuację zmienił Oktawian August, który wzorując się na tradycji hellenistycznej uczynił z monety rzymskiej najważniejszy element propagandy cesarskiej. Dzięki przedstawieniom umieszczanym na pieniądzu oficjalna interpretacja wydarzeń historycznych oraz idee i dążenia władcy mogły w prosty i skuteczny sposób dotrzeć do wszystkich warstw społecznych na terenie całego *Imperium Romanum*. Ponadto August zwiększył siłę oddziaływania tego źródła na odbiorcę, przykładając uwagę do starannego planowania i przejrzystości emisji. Doskonałym przykładem nawiązania do założeń Oktawiana jest działalność mennicza Septymiusza Sewera. Dzięki monetom można dokładnie prześledzić jego dążenia do zdobycia i legitymizacji władzy, politykę dynastyczną, kampanie wojenne a nawet specyficzną religijność władcy i jego żony.

Pierwsze prace poświęcone panowaniu Septymiusza Sewera pojawiły się na przełomie XIX i XX wieku. Warto zwrócić uwagę na dzieła autorstwa A. von Domaszewskiego⁹, G. Hassebrauka¹⁰ oraz J. Hasebroeka¹¹. Nie można pominąć wkładu, który włożyli do

6 Herodian, *Historia cesarstwa rzymskiego*, tłum. L. Piotrowicz, wstęp J. Wolski, Wrocław 2004.

7 Opis panowania Sewera pojawia się także w kontrowersyjnym zbiorze *Historia Augusta* *vide* *Historicy cesarstwa rzymskiego. Żywoty cesarzy od Hadriana do Numeriana*, tłum. H. Szelest, Warszawa 1966, który powstał najprawdopodobniej u schyłku IV wieku (I. Lewandowski, *Historiografia rzymska*, Poznań 2007). Zawiera on biografie cesarzy rzymskich od Hadriana do Numeriana, które tradycyjnie przypisuje się sześciu autorom. Informacje na temat Septymiusza oraz jego poprzedników podają Eliusz Lampridiusz, Juliusz Kapitolinus i Eliusz Spartianus. Współcześnie uznaje się, iż całość dzieła została napisana przez jednego twórcę. Data powstania omawianego źródła może tłumaczyć zawarte w nim niejasności i momentami bardzo skróty opis wydarzeń. Z drugiej strony autor podaje informacje dotyczące lokalizacji wydarzeń oraz nazwisk osób, o których nie wspominają dzieła Herodiana i Kasjusza Diona. Poza tym całość dzieła pozwala zauważyć obraz, jaki pozostał u schyłku antyku po cesarzach panujących na przełomie II i III wieku. Warto również zwrócić uwagę na to, iż w zbiorze *Historia Augusta* znajdują się parokrotne odniesienia do autobiografii Septymiusza, która nie zachowała się do czasów nowożytnych *vide* H. Sidebottom, *Severan Historiography: evidence, patterns, and arguments*, SC, 2007, s. 55.. Do panowania Sewera odnoszą się przekazy zawarte w *Epitome de Caesaribus* Pseudo-Aureliusza Wiktora (<http://www.thelatinlibrary.com/victor.html>) oraz w *Breviarium ab urbe condita* Eutropiusza (Eutropius, *Breviarum ab urbe condita*, tłum. J.C. Hazzard, New York 1898), które również należy datować na IV bądź V wiek. Niektóre wydarzenia można zrekonstruować w oparciu o *Żywoty sofistow* Flawiusza Filostratos (Flawiusz Filostratos, *Żywoty sofistow*, tłum., wstęp i kom. M. Szarmach, Toruń 2008).

8 P. Zanker, *August i potęga obrazów*, Poznań 1999, s. 62.

9 A. von Domaszewski, *Der Staatsstreich des Septimius Severus*, RMP 53, 1898, s. 638-640; *Geschichte der römischen Kaiser*, Leipzig 1909.

10 G. Hassebrauk, *Kaiser Septimius Severus*, Holzminden 1890.

11 J. Hasebroek, *Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Septimius Severus*, Heidelberg 1921.

omawianych badań Th. Mommsen¹² i M. Platnauer¹³. Niektóre ustalenia i tezy stawiane przez wymienionych powyżej autorów są nieaktualne lub zbyt subiektywne. Pomimo tego mogą stanowić dobrą podstawę dla nowszych rozważań. Ciekawe podejście do sposobu rekonstrukcji rządów Sewera zaprezentował w 1945 roku G.J. Murphy, który oparł swoją pracę *The Reign of the Emperor L. Septimius Severus from the Evidence of the Inscriptions* głównie o źródła epigraficzne¹⁴.

Najważniejszą monografią poświęconą Septymiuszowi jest praca A.R. Birleya *Septimius Severus. The African Emperor*, wydana po raz pierwszy w 1972 roku¹⁵. Przedstawia ona panowanie cesarza w bardzo szerokim kontekście społecznym, politycznym i gospodarczym. Autor wykorzystał i poddał krytycznej analizie wszystkie kategorie źródeł, tworząc pełny obraz wspomnianego okresu. Na podstawie opracowania A.R. Birleya powstała jedyna polska biografia Sewera autorstwa T. Kotuli¹⁶. Tematyka związana z panowaniem Septymiusza jest wciąż podejmowana o czym świadczy pojawienie się nowych monografii A. Daguet- Gagey¹⁷, M. Granta¹⁸ i J. Spielvögl¹⁹. Poza tym należy zwrócić uwagę na obszerną pracę B. Levick, poświęconą w całości Julii Domnie²⁰. O cesarzowej pisał także J. Burns²¹. Dobrym uzupełnieniem wspomnianych powyżej źródeł jest oparta na wnikliwych badaniach prozopograficznych praca D. Okoń²².

Literatura poruszająca tematykę związaną z mennictwem Septymiusza Sewera jest bardzo bogata. Głównym źródłem do badań nad monetami cesarskimi jest monumentalny katalog *The Roman Imperial Coinage* H. Mattingly'ego i E.A. Sydenhama²³, zawierający opis większości znanych emisji oraz *Catalogue of the Coins of the Roman Empire in the British Museum* H. Mattingly'ego²⁴. Do najważniejszych prac związanych z metrologią i składem chemicznym monet seweriańskich należy zaliczyć dzieła S. Bolina²⁵, D.R. Walkera²⁶, H. Gitlera i M. Pointinga²⁷ oraz K. Butchera i M. Pointinga²⁸. Kwestia obiegu monety w III wieku n.e. została poruszona przez R.P. Duncana-Jonesa²⁹. Mennictwo Septymiusza w dość ogólny sposób przedstawia praca Ph.V. Hilla *The Coinage of Septimius Severus*

12 Th. Mommsen, *A History of Rome under the Emperors*, London 2005.

13 Platnauer M., *The Life and Reign of the Emperor Lucius Septimius Severus*, Oxford 1918.

14 G.J. Murphy, *The Reign of the Emperor L. Septimius Severus from the Evidence of the Inscriptions*, Philadelphia 1945.

15 A.R. Birley, *Septimius Severus. The African Emperor*, London 1999.

16 T. Kotula, *Septymiusz Sewerus. Cesarz z Lepcis Magna*, Wrocław 1987.

17 A. Daguet – Gagey, *Septime Severe. Rome, l'Afrique et l'Orient*, Paris 2000.

18 M. Grant, *The Severans. The Changed Roman Empire*, London 1996.

19 J. Spielvögel, *Septimius Severus*, Darmstadt 2006.

20 B. Levick, *Julia Domna. Syrian Empress*, London 2007.

21 J. Burns, *Great Women of Imperial Rome, Mothers and Wives of the Caesars*, New York 2007.

22 D. Okoń, *op.cit.*

23 H. Mattingly, E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, vol. IV/1, London 1936.

24 H. Mattingly, *Catalogue of the Coins of the Roman Empire in the British Museum*, vol. V, London 1950.

25 S. Bolin, *State and Currency in the Roman Empire to 300 A.D.*, Stockholm 1958.

26 D.R. Walker, *The Metrology of the Roman Silver Coinage. Part 3: from Pertinax to Uranius Antoninus*, Oxford 1978.

27 H. Gitler, *Rome and The East. A study of the chemical composition of roman silver coinage during the reign of Septimius Severus AD 193-211*, AC, 2003.

28 K. Butcher, M. Pointing, *A Study of the Chemical Composition of Roman Silver Coinage, A.D. 196-197*, ANS 9, 1997.

29 R. Duncan-Jones, *Money and Government in the Roman Empire*, Cambridge 1994; *The Denarii of Septimius Severus and the Mobility of Roman Coin*, NC 161, 2001, s. 75 – 81.

and his Family of the Mint of Rome A.D. 193-217³⁰ oraz *The Coinage of Septimius Severus and His Times. Mints and Chronology* H. Mattingly'ego³¹. Monetom dynastii Sewerów został poświęcony rozdział najnowszego, wydanego w 2012 roku opracowania monet greckich i rzymskich *The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage*³².

Tematykę propagandy seweriańskiej w sztuce poruszają prace D. Baharal³³, G. Picarda³⁴ i S.S. Lusni³⁵. Na szczególną uwagę zasługuje publikacja *The Building Programme of Septimius Severus in the City of Rome* autorstwa Ch. L. Gorrie³⁶, w którym znajduje się szczegółowe omówienie działalności budowlanej Septymiusza w Rzymie. Warto również wspomnieć o wydanym w 2007 r. doskonałym opracowaniu szeroko pojętej kultury doby Sewerów, *Severan Culture*³⁷. W literaturze polskiej najważniejsze są prace J. Ostrowskiego *Starożytny Rzym: Polityka i sztuka*³⁸ oraz *Triumfator. Triumf i ideologia zwycięstwa w starożytnym Rzymie epoki cesarstwa* K. Balbuzy³⁹.

Denar Septymiusza Sewera RIC 1 (zdjęcie www.wi-ldwinds.com)

Denar Septymiusza Sewera RIC 13 (zdjęcie z archiwum własnego autora)

- 30 Ph.V. Hill, *The Coinage of Septimius Severus and his Family of the Mint of Rome A.D. 193-217*, London 1964.
- 31 H. Mattingly, *The Coinage of Septimius Severus and His Times. Mints and Chronology*, NC 12, s. 177-198.
- 32 R. Abdy, *The Severans*, The Oxford Handbook of Greek and Roman Coinage, London 2012.
- 33 D. Baharal, *Portraits of the Emperor L. Septimius Severus (193-211 A.D.) as an Expression of his Propaganda*, Latomus 48, s. 566-580; *The Portraits of Julia Domna from the Years 193-211 A.D. and Dynastic Propaganda of L. Septimius Severus*, Latomus 51, s. 110-118; *Victory of Propaganda. The dynastic aspect of the Imperial propaganda of the Severi. The literary and archaeological evidence A.D. 193-235*, Oxford 1996.
- 34 G. Picard, *Les reliefs de l'arc de Septime Severe au Forum Romain*, AIBL 1962, s. 7-14; *Origines et sens de reliefs sacrificiels de l'Arc des Arentiers*, HAC 1962, s. 1254-1260; *Problemes de l'art severien*, Latomus 103, 1969, s. 485 – 496.
- 35 S. Lusnia, *Urban Planning and Sulptural Display in Severan Rome: Reconstructing the Septizodium and Its Role in Dynastic Politics*, AJA 108, 2004, s. 449-455.
- 36 Ch.L. Gorrie, *The Building Programme of Septimius Severus in the City of Rome*, Vancouver 1997.
- 37 *Severan Culture*, ed. S. Swain, S. Harrison, J. Elsner, Oxford 2007.
- 38 J. Ostrowski, *Starożytny Rzym: polityka i sztuka*, Kraków 1999.
- 39 K. Balbuza, *Triumfator. Triumf i ideologia zwycięstwa w starożytnym Rzymie epoki cesarstwa*, Poznań 2005.

*Aureus Septymiusza Sewera RIC
14 (zdjęcie www.-wildwinds.com)*

*Denar Septymiusza Sewera RIC
6 (zdjęcie www.wildwinds.com)*

Pełen obraz omawianego zagadnienia wymaga nakreślenia okoliczności w jakich Septymiusz Sewer objął władzę nad Imperium. Świadczenie, jakie zostało wystawione Kommodusowi przez historyków starożytnych jest niemal pod każdym względem negatywne. Jego rozpustny tryb życia, a także niezdrowa wręcz fascynacja kultem Herkulesa i walkami gladiatorów budziły szczególną niechęć Senatu, którego członkowie pamiętali jeszcze okres panowania Marka Aureliusza. Wszelkie przejawy dezaprobaty wobec swoich działań Kommodus karał z całą surowością. Na skutek tego zabito bądź wygnano wielu senatorów i innych osób z otoczenia jego ojca. Majątek, który w następstwie przejmował, rozdawał gladiatorom i żołnierzom gwardii pretoriańskiej, zapewniając sobie w ten sposób ochronę. Zgodnie z relacją Herodiana lista skazanych na śmierć objęła w końcu ludzi z najbliższego otoczenia Kommodusa⁴⁰. Konspiratorzy, zapewne bojąc się o własne życie, pospiesznie wynajęli zapaśnika o imieniu Narcyz, który 31 grudnia 192 r. udusił osłabionego Kommodusa⁴¹.

Według przekazów Kasjusza Diona i Herodiana jeszcze przed oficjalnym ogłoszeniem śmierci cesarza spiskowcy wytypowali następcę zamordowanego⁴². Władzę po nim miał przejąć zaawansowany wiekiem senator Pertynaks, wybrany jednogłośnie ze względu na wyjątkowo szlachetne cechy charakteru⁴³. Śmierć ostatniego Antonina wywołała euforię zarówno pośród elit jak i prostego ludu. Sytuacja w państwie, z jaką musiał zmierzyć

40 Prefekta gwardii pretoriańskiej Q. Aemiliusa Laetusa i zarządcę sypialni pałacowej Eklektusa o czym dowiedzieli się oni za pośrednictwem Marcji, cesarskiej nałożnicy. W obliczu śmiertelnego zagrożenia postanowili oni otruć Kommodusa, Herodian I 17, 2. Próba otrucia władcy nie powiodła się, wzbudziła za to jego podejrzliwość.

41 HA, Herodian I 17, 8-11; Dio LXXIII 22, 4-6.

42 Herodian II 1,2.

43 Dio LXXIV 1,1 ; Herodian II 1,2.

*Denar Septymiusza Sewera RIC 24b
(zdjęcie z archiwum własnego autora)*

*Aureus Septymiusz Sewer RIC 36
(zdjęcie www.wi-ldwinds.com)*

*Denar Septymiusza Sewera RIC 37
(zdjęcie archiwum własne autora)*

*Denar Septymiusza Sewera RIC 33
(zdjęcie archiwum własne autora)*

się nowy władca była wyjątkowo trudna. Sprawowanie najwyższego urzędu rozpoczął od ogłoszenia amnestii dla wygnanych przez swojego poprzednika i zrehabilitował tych, którzy ponieśli śmierć za jego panowania⁴⁴. Ograniczył przywileje pretorianów i służby pałacowej a senatorów zapewnił, iż żaden z nich nie zostanie skazany za śmierć⁴⁵.

W dalszej kolejności Pertynaks postanowił naprawić skutki rozrzutności Kommodusa, dzięki której w państwowym skarbcu pozostał zaledwie jeden milion sesterców⁴⁶. Wystawił na licytację cały majątek poprzednika, w tym również jego konkubiny, błaznów i

44 HA, Helwiusz Pertinaks, 6.

45 Dio LXXIV 5, 1-3.

46 Dio LXXIV 5, 4.

niewolników⁴⁷. Wszystkie posągi przedstawiające ostatniego Antonina nakazał przetopić⁴⁸ i znacznie ograniczył wydatki na utrzymanie dworu⁴⁹. Dzięki temu sytuacja finansowa cesarstwa uległa poprawie, Pertynaks zaś był w stanie spłacić pretorianów i podarować każdemu obywatelowi w Rzymie sto denarów⁵⁰.

Pierwsze reformy cesarza ustabilizowały sytuację ekonomiczną, a dzięki swojej praworządności, oszczędności i sprawności w zarządzaniu państwem zyskał poparcie senatu i ludu. Próby wprowadzenia porządku i dyscypliny nie spodobały się jednak gwardii pretoriańskiej⁵¹. Po dwóch nieudanych próbach obalenia władcy pretorianie wtargnęli do pałacu i zamordowali Pertynaksa 28 marca 193 r.⁵² Następca Kommodusa sprawował władzę zaledwie osiemdziesiąt siedem dni. Jego sprawne rządy dawały szansę na przywrócenie dawnej świetności cesarstwa, zostały jednak przerwane przez zbuntowanych żołnierzy.

Po dokonaniu zabójstwa pretorianie postanowili wystawić władzę cesarską na licytację, która według Kasjusza Diona nastąpiła jeszcze tego samego dnia⁵³. Do rywalizacji o tron stanął Flawiusz Sulpicjan i Dydiusz Julian⁵⁴. Pierwszy kandydat był teściem Pertynaksa i za jego panowania został mianowany prefektem miasta⁵⁵, drugi natomiast był bogatym senatorem⁵⁶. Sulpicjan pojawił się w obozie pretorian posłany tam, jak sugeruje Kasjusz Dion, przez Pertynaksa, który był zaniepokojony pogłoskami o buncie gwardii⁵⁷. Najprawdopodobniej na wieść o dokonanym zabójstwie postanowił rozpocząć działania mające na celu uzyskanie władzy. Pod mury *castra praetoria* przybył jednak Dydiusz Julian⁵⁸.

Mając do wyboru dwóch pretendentów, żołnierze postanowili oddać tytuł cesarski temu, kto zapłaci więcej⁵⁹. Po zaciętej licytacji pretorianie uznali za władcę majątnego senatora, który obiecał podarować im po dwadzieścia pięć tysięcy sesterców na głowę⁶⁰, ponadto obiecując im uczczenie pamięci Kommodusa i przywrócenie przywilejów przez niego nadanych⁶¹. Na niekorzyść Sulpicjana przemówił, poza mniej korzystną ofertą, fakt jego powinowactwa z Pertynaksem. Buntownicy prawdopodobnie obawiali się, że w przypadku uzyskania tytułu cesarskiego prefekt postanowi pomścić dokonaną przez nich zbrodnię⁶².

Po dokonaniu wyboru przez pretorian Dydiusz Julian udał się pod ochroną dobrze uzbrojonej eskorty do senatu w celu zatwierdzenia swojej władzy⁶³. Znajdując się przed zgromadzeniem wygłosił przemowę, podczas której próbował przedstawić się jako najlepszy kandydat do władzy, który wychodzi naprzeciw potrzebom państwa pozbawionego

47 HA, Helwiusz Pertinaks, 7.

48 HA, Helwiusz Pertinaks, 7.

49 HA, Helwiusz Pertinaks, 7.

50 Dio LXXIV 5.

51 Herodian II 5.

52 Dio LXXIV 10,3.

53 Dio LXXIV 11,1.; Herodian podaje z kolei, iż to bezprecedensowe wydarzenie miało miejsce dwa dni później Herodian II 6,3.

54 Dio LXXIV 11, 2; Herodian II 6,7.

55 HA, Helwiusz Pertinaks, 13; Herodian II 6,8.

56 Dio LXXIV 11, 2; Herodian II 6,2.

57 Dio LXXIV 11,1.

58 HA, Helwiusz Pertinaks, 2.

59 Dio LXXIV 11,2; Herodian II 6,4.

60 Dio LXXIV 11, 4-5.

61 Herodian II 6,10.

62 Dio LXXIV 11, 6; HA, Helwiusz Pertinaks, 3; Herodian II 6,10.

63 Herodian II 6,12.

*Denar Septymiusza Sewera RIC 79
(zdjęcie archiwum własne autora)*

*Denar Septymiusza Sewera RIC 266
(zdjęcie www.wildwinds.com)*

przywództwa⁶⁴. Co ciekawe, podkreślił, iż przed oblicze senatorów przybył sam, podczas gdy sala otoczona była przez oddziały pretorianów⁶⁵. Zebrani na sali mężowie zostali pozbawieni jakiegokolwiek wyboru i musieli zaakceptować nowego cesarza. Dydusz Julian swoje obietnice związane z przywróceniem do czci Kommodusa potraktował bardzo dosłownie, urządzając liczne wystawne uczyty i zabawy⁶⁶. Konsekwencją tego były liczne zaniedbania spraw państwowych⁶⁷. Okoliczności, w jakich uzyskał przywództwo nad państwem jak i sam sposób sprawowania rządów budziły coraz większą dezaprobatę wszystkich warstw społecznych, czego kulminacją stał się trwający dwa dni strajk głodowy zorganizowany w *Circus Maximus*⁶⁸. Ponadto okazało się, że cesarz nie posiada środków finansowych potrzebnych do zrealizowania wypłat dla żołnierzy⁶⁹. Następca Pertynaksa mógł zatem obawiać się rychłej próby obalenia swoich rządów. Wieści o wydarzeniach zaistniałych w stolicy stosunkowo szybko dotarły do trzech najważniejszych dowódców wojskowych a zarazem namiestników prowincji – Septymiusza Sewera, który stacjonował ze swoimi oddziałami w Panonii Górnej, Pescenniusza Nigra stojącego na czele legionów w Syrii oraz Klodiusza Albina przewodzącego żołnierzom rzymskim w Brytanii⁷⁰.

Wszyscy trzech zostali ogłoszeni cesarzami przez swoje legiony, czego oczywistym następstwem musiało stać się obalenie rządów Dydusza Juliana⁷¹. Stanowiska autorów

64 Dio LXXIV 12,4.

65 Dio LXXIV 12,5.

66 Herodian II 7,1.

67 Herodian II 7,1.

68 Dio LXXIV 13,5.

69 Herodian II 7,1.

70 Dio LXXIV 14,3.

71 Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na to, że w źródłach pisanych panują pewne rozbieżności w chronologii poszczególnych wystąpień. Według informacji zawartych w zbiorze *Historia Augusta*, oraz podawanych przez Herodiana, pierwszego zamachu stanu dokonał Pescenniusz Niger, a w odpowiedzi na to wydarzenie po władzę postanowił sięgnąć Septymiusz Sewer Dio LXXIV 15, Herodian II 7,2.; Kasjusz Dion w pierwszej

współczesnych opracowań dotyczące wspomnianego powyżej problemu są również podzielone⁷².

Septymiusz Sewer został obwołany cesarzem w Carnuntum, stolicy Panonii, 9 kwietnia 193 roku⁷³. Nie mógł jednak w pełni ukonstytuować swojej władzy przebywając na terenie prowincji. Rozpoczął zatem szybkie i sprawne przygotowania do wymarszu na Rzym, pod oficjalnym hasłem zemsty za śmierć Pertynaksa⁷⁴. Septymiusz prawdopodobnie zrećźnie wykorzystał do własnych celów respekt, jakim darzyli legioniści następcę ostatniego Antonina⁷⁵. Współczesne poglądy na temat wystąpienia Sewera są dość zróżnicowane. Koncepcja A. von Domaszewskiego głosi, iż Kommodus został zamordowany na rzecz Sewera, który należeć miał do spisku Laetusa⁷⁶. Taką interpretację wydarzeń zaakceptował J. Hasebroek⁷⁷. Koncepcja taka wydaje się zbyt daleko posunięta. M. Hammond podważył istnienie współudziału Septymiusza w konspiracji, powołując się na fakt wyboru Pertynaksa⁷⁸. Z kolei J. Fitz uznał, że wystąpienie legata Panonii było planowane o wiele wcześniej, jednak dzięki zamordowaniu przywódcy państwa mógł wystąpić jako jego mściciel, a nie buntownik⁷⁹. A.R. Birley biorąc pod uwagę koneksje panujące w omawianym okresie pomiędzy najważniejszymi politykami i dowódcami wysnuł tezę o istnieniu tak zwanego stronnictwa afrykańskiego, mającego na celu przejęcie władzy w cesarstwie⁸⁰. W wyniku działań tego porozumienia władzę otrzymać miał Pertynaks. Sewer wraz ze swoimi legionami miał stanowić jedynie zaplecze militarne sędziwego senatora. Morderstwo dokonane przez gwardię pretoriańską otworzyło przed nim możliwość zdobycia najwyższej władzy. Najpierw jednak musiał odsunąć od niej nieudolnego Dydiusza Juliana, a następnie wyeliminować zagrożenie ze strony namiestników Syrii i Brytanii.

Na początku swoich przygotowań do wyprawy na Rzym, Septymiusz otrzymał informację o buncie Pescenniusza Nigra⁸¹. Doskonale wiedział, że w obliczu tego wydarzenia do stolicy musi dotrzeć jako pierwszy. Przewidując rychłą konfrontację zbrojną z dowódcą wojsk na Wschodzie postanowił pozyskać sobie Kłodiusza Albina. Zapewne bardziej liczył na jego neutralność, niż na trwały sojusz. Posłał więc do Brytanii jednego ze swoich przyjaciół z listem, w którym oferował tamtejszemu namiestnikowi tytuł cezara⁸². Albin, który przyjął propozycję, posiadał również wpływy w Galii i Hiszpanii⁸³. Uzyskując jego zgodę, mściciel Pertynaksa zapewnił sobie kontrolę nad całą zachodnią częścią cesarstwa. Do Rzymu Septymiusz Sewer wyruszył najprawdopodobniej na przełomie kwietnia i maja⁸⁴.

kolejności wymienił wystąpienie legata Panonii Dio LXXIV 14,3. Nie można wykluczyć tego, iż oba akty uzurpacji nastąpiły niezależnie od siebie.

72 Poglądy współczesnych historyków na ten temat przybliżyła D. Janiszewska, *op. cit.*, s.36, przypis nr 132.

73 D. Janiszewska, *op.cit.*, s. 39.

74 HA, Sewer, 5.

75 Herodian II, 9, 2.

76 A. von Domaszewski, *Der Staatsstreich des Septimius Severus*, RMP 53, 1898, s. 638-639.

77 J. Hasebroek, *Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Septimius Severus*, Heidelberg 1921, s. 17

78 M. Hammond, *Septimius Severus, Roman Bureaucrat*, HSCP 51, 1940, s. 164-166.

79 J. Fitz, *Die personalpolitik des Septimius Severus im burgerkrieg von 193-197*, AR 10, 1969, s. 77.

80 A. R. Birley, *op.cit.*, s. 81-88.

81 Dio LXXIV 14, 3.

82 Dio LXXIV 15, 1.

83 D. Okoń, „*Severi et senatores*”. *Polityka personalna cesarzy dynastii Sewerów wobec senatorów w świetle badań prozopograficznych (193-235 r. n.e.)*, Szczecin 2009, s. 25.

84 D. Janiszewska, *op.cit.*, s. 47.

*Denar Septymiusz Sewer RIC 64
(zdjęcie www.wildwinds.com)*

*Denar Septymiusza Sewera RIC
176 (zdjęcie www.wildwinds.com)*

*Aureus Septymiusza Sewera RIC
73(zdjęcie www.wildwinds.com)*

Dyduisz Julian na wieść o szybkich postępach swojego wroga podjął rozpaczliwe próby obrony miasta. Jednocześnie próbował nasyłać na legata Panonii skrytobójców⁸⁵. Pomimo intensywnych działań mobilizacyjnych w Rzymie, przewaga militarna Septymiusza była zdecydowana. Sewer przygotowywał grunt pod swoje oficjalne działania poprzez dywersję. Żołnierzom stojącym na straży miasta wysyłał listy, w których namawiał ich do przejścia na swoją stronę i pozbycia się morderców Pertynaksa⁸⁶. Poza tym wysłał do Rzymu część wojsk w przebraniu, z ukrytą bronią. Wieść o tym szybko rozeszła się wśród ludu, który ze strachu coraz głośniejsze wyrażał swoje poparcie dla Septymiusza⁸⁷. 1 czerwca 193 r. pod przewodnictwem konsula Sylusza Messalli odbyło się posiedzenie Senatu⁸⁸, który skazał Dyduisza Juliana na śmierć, jednocześnie mianując Septymiusza Sewera nowym cesarzem⁸⁹. Podjęta została również decyzja o deifikacji Pertynaksa⁹⁰.

85 Dio LXXIV 17,1.

86 Dio LXXIV, 17,1-3.

87 Herodian II 12,1.

88 Ibidem, s. idem.

89 Dio LXXIV 17,4.

90 Dio LXXIV 17,4.

Wyrok na Dydiuszu został wykonany w jego pałacu, po sześćdziesięciu sześciu dniach nieudolnych rządów⁹¹.

Zwycięstwo Sewera stało się faktem i 9 czerwca 193 r. uroczyście wkroczył do Rzymu⁹². Pierwszym rozporządzeniem nowego cesarza była kara dla morderców Pertynaksa. Część pretorianów, bezpośrednio odpowiedzialnych za zbrodnię, poniosła karę śmierci⁹³. Pozostałych skazał na banicję⁹⁴. Septymiusz utworzył nową, lojalną gwardię, w której służbę miała pełnić elita armii rzymskiej⁹⁵. Cesarz zwiększył stan osobowy oddziałów do dziesięciu tysięcy⁹⁶ i obsadził je żołnierzami wchodzącymi w skład północnych legionów⁹⁷. Była to istotna zmiana, bowiem tradycyjne pretorianie wywodzili się głównie z Italii, Hiszpanii, Macedonii czy też Noricum⁹⁸. Najprawdopodobniej w ramach rekompensaty za częściowe wyłączenie ze służby Italików, zwiększył rozmiar kohort miejskich⁹⁹. Wzrosła także liczba członków formacji *vigiles*¹⁰⁰. Zorganizowano pogrzeb Pertynaksa i rozpoczęto budowę jego świątyni¹⁰¹. Sewer aby utrzymać swoją władzę musiał wyeliminować zagrożenie ze strony Pescenniusza Nigra. W pierwszych dniach lipca 193 r. obwołał go wrogiem publicznym i zajął się organizowaniem wyprawy wojennej na Wschód¹⁰². Nie jest jasne, dlaczego od kwietnia do lipca Niger nie podjął żadnych działań, które mogłyby uprawnoczyć jego panowanie¹⁰³. Był on człowiekiem doświadczonym życiowo i politycznie, obeznanym ponadto bardzo dobrze ze sztuką wojenną¹⁰⁴.

Po dokonaniu niezbędnych przygotowań armia Septymiusza mogła na początku lipca opuścić Rzym¹⁰⁵. Na wieść o wymarszu armii swojego wroga, Niger opuścił Antiochię i udał się do Bizancjum¹⁰⁶. Na przełomie listopada i grudnia 193 r., wojska Sewera przekroczyły Hellespont i pomaszerowały w stronę Kyzikos¹⁰⁷. Gdzie doszło do regularnej bitwy obu armii. Wojska Nigra odniosły dość szybką porażkę, a jego głównodowodzący zginął na polu bitwy¹⁰⁸. Dzięki zwycięstwom Sewera, w połowie lutego 194 r. przyłączył się do niego Egipt¹⁰⁹. Nieco później po stronie zwycięskiego wodza stanęła Arabia, której legat wywodził się z Peryntu¹¹⁰. Bunt przeciw Pescenniuszowi podniosły syryjskie miasta, w tym Tyr i Laodycea¹¹¹. Prawdopodobnie posłuszeństwo wobec niego wypowiedziały

91 Dio LXXIV 17,5.

92 D. Janiszewska, *op.cit.*, s. 49.

93 Dio LXXV 1,1.

94 Dio LXXV 1,1; Herodian 13 1-3.

95 Dio LXXV 2,4.

96 D. Janiszewska, *op.cit.*, s. 70.

97 A. Birley, *op.cit.*, s. 103.

98 Dio LXXV 2, 4.

99 A. Birley, *op.cit.*, s. 103.

100 Ibidem, s. idem.

101 Dio LXXV 4,1.

102 D. Janiszewska, *op.cit.*, s. 50.

103 Herodian II 14,3.

104 104 HA, Pescenniusz Niger, 7.

105 M. Platnauer, *On the Date of the Defeat of C. Pescennius Niger at Issus*, JRS 1918, s.152.

106 Dio LXXV 6,3.

107 A. Birley, *op.cit.*, s. 110.

108 Dio, LXXV 4, 4.

109 D. Janiszewska, *op.cit.*, s. 52, przypis nr 290.

110 A. Birley, *op.cit.*, s. 112.

111 Herodian III 3, 2.

Denar Septymiusza Sewera RIC 497a (zdjęcie www.wildwinds.com)

Denar Septymiusz Sewer RIC 514 (zdjęcie archiwum własne autora)

Denar Septymiusz Sewer RIC 240 (zdjęcie www.wildwinds.com)

Denar Septymiusza Sewera RIC 330 (zdjęcie www.wildwinds.com)

także Emesa, rodzinne miasto Julii Domny¹¹². Po klęsce pod Kios Pescenniusz udał się na południe do Antiochii, rozmieszczając gęste obwarowania w pobliżu wszystkich ważnych przełęczy gór Taurus¹¹³. Po dotarciu na miejsce krwawo rozprawił się z Tyrem i Laodyceą¹¹⁴. Następnie Pescenniusz zbiegł do Antiochii, jednak podążający za nim wódz

¹¹² A. Birley, *op.cit.*, s. 112.

¹¹³ Herodian III 3,3.

¹¹⁴ Herodian III 3,3.

Septymiusza, Anullinus szybko zdobył miasto¹¹⁵. Zgodnie z przekazem Herodiana, Niger próbował ukrywać się w podmiejskiej willi, ale został tam odnaleziony i pozbawiony życia¹¹⁶. Na zamordowanego nałożono *damnatio memoriae*¹¹⁷, zaś jego głowa została nabita na włócznię i wystawiona przed murami Bizancjum¹¹⁸.

Śmierć Nigra nie wpłynęła na obrońców twierdzy, która utrzymała się aż do końca 195 roku¹¹⁹. Podczas gdy upadał ostatni bastion zwolenników Nigra, Septymiusz przebywał w Antiochii. Udał się tam najprawdopodobniej zaraz po śmierci swojego przeciwnika i rozpoczął działania mające na celu ugruntowanie swojej władzy na Wschodzie¹²⁰. Stolica Syrii utraciła niezależność na rzecz lojalnej wobec zwycięzcy Laodycei¹²¹, która otrzymała później status kolonii¹²². Cała prowincja została zaś rozbita na dwie części. Na północy powstała konsularna *Syria Coele*¹²³. Na południu utworzona została *Syria Phoenice*, która została oddana pod zarząd legata cesarskiego¹²⁴. Głównym ośrodkiem tego obszaru stał się Tyr¹²⁵. Wszystkie funkcje administracyjne zostały rozdzielone pomiędzy zwolenników władcy.

Sewer postanowił podjąć zbrojną ekspedycję na tereny należące do Adiabenów i Arabów¹²⁶. Celem wyprawy było także królestwo Osroeny, znajdujące się wówczas pod panowaniem Agbara VIII z Edessy¹²⁷. Wymienione powyżej państewka, znajdujące się pod wpływem imperium partyjskiego, w trakcie wojny domowej opowiedziały się po stronie Nigra¹²⁸. Po najeździe na Osroene, zwycięzca Pescenniusa mógł powrócić do stolicy i rozpocząć otwarte działania przeciwko ostatniemu przeciwnikowi stojącemu na Klodiuszowi Albinowi. Zwycięstwo nad namiestnikiem Brytanii zakończyło blisko czteroletnią wojnę domową w cesarstwie rzymskim i ostatecznie ugruntowało jedynowładztwo Septymiusza Sewera. Prawdopodobnie w czerwcu 197 r. władca powrócił do Rzymu. Niedługo potem stanął przed obliczem Senatu, aby wygłosić przemowę, podczas której domagał się deifikacji Kommodusa. Pozbawiony wrogów politycznych *princeps* mógł bez obaw wysunąć tak śmiałe żądanie. Cesarz postanowił również uhonorować Bassianusa tytułem *imperator destinatus*. Taka decyzja ukazywała w wyrazie sposób kierunek polityki dynastycznej Septymiusza. Kolejne zarządzenia władcy dotyczyły zachodnich prowincji *Imperium Romanum*. Chcąc unormować sytuację na obszarach osłabionych wojną domową, Sewer obsadził na nowo najważniejsze urzędy. Wszelkie funkcje powierzył lojalnym wobec siebie przyjaciółom i towarzyszom broni. Szybka stabilizacja

115 A. Birley, *op.cit.*, s. 113.

116 Herodian III 4, 6. Autor Historii Rzymskiej podaje odmienną wersję wydarzeń. Według jego relacji Pescenniusz po upadku Antiochii chciał udać się za Eufrat, aby uzyskać schronienie pośród Partów. W trakcie tej wyprawy poniósł śmierć z rąk żołnierzy Septymiusza, Dio LXXV.

117 D. Janiszewska, *op.cit.*, s. 54.

118 Dio LXXV 8, 3.

119 D. Janiszewska, *op.cit.*, s. 55.

120 Dio LXXV, 13, 8.

121 A. Birley, *op.cit.*, s. 114.

122 T. Kotula, *op.cit.*, s. 43.

123 B. Campbell, *The Severan Dynasty*, CAH vol. 12, s. 5.

124 Ibidem, s. idem

125 A. Birley, *op.cit.*, s. 114.

126 Kasjusz LXXV (LXXV) 1.

127 K. Maksymiuk, *Polityka Sasanidów wobec wschodnich prowincji Cesarstwa Rzymskiego w III w. n.e.*, Siedlce 2005, s. 29.

128 A. Birley, *op.cit.*, s. 115.

była niezwykle ważna, bowiem cesarz krótko po całkowitym przejęciu władzy, skierował swoją uwagę w kierunku państwa Partów.

Okres panowania Septymiusza Sewera związany jest z wprowadzeniem do mennictwa Cesarstwa Rzymskiego pewnych charakterystycznych zmian. Najważniejszą spośród nich była dewaluacja denara rozpoczęta w 194 roku. Pogorszenie jakości srebrnego pieniądza łączyło się bezpośrednio z niestabilną sytuacją wewnątrz państwa¹²⁹, oraz intensywnymi działaniami militarnymi cesarza na Wschodzie. Burzliwe początki panowania cesarza upłynęły na walkach z Albinusem i Nigrem, a niedługo po nich rozpoczęła się kampania partyjska. Septymiusz musiał ponieść ogromne wydatki na rzecz przygotowania i prowadzenia wojen. Pokrycie kosztów zaopatrzenia wypraw, oraz opłacenie żołnierzy było szczególnie trudne ze względu na straty, jakie przyniósł skarbowi państwa pryncypat Kommodusa. Obniżanie zawartości srebra w podstawowej jednostce płatniczej Imperium Romanum praktykowane było dość często przez poprzedników Sewera. Wspomniany proces był jednak długotrwały i następował permanentnie na przestrzeni wielu lat. Zawartość metalu szlachetnego w denarach wybijanych krótko przed wprowadzeniem omawianej reformy wynosiła około 72%¹³⁰, przy czym za panowania Nerona utrzymywała się na ona poziomie 92%¹³¹. Septymiusz zredukował średni udział wspomnianego kruszcu do 46,8%¹³² jednak pomimo tak gwałtownej obniżki pozostawił dotychczasową relację nominalną denara względem aureusa. Ubytek masy powstały w wyniku obniżeniu ilości srebra najczęściej uzupełniano miedzią. W przypadku wykorzystania stopu, w którym zawartość każdego z obu metali wynosi około 50%, trudno utrzymać wygląd monet zbliżony do pełnowartościowych denarów. Najprawdopodobniej sztabki były poddawane działaniu octu, co pozwalało rozpuścić cząstki miedzi znajdujące się na powierzchni¹³³. Dzięki temu zewnętrzna warstwa numizmatów nabierała pożądanych cech. Warto zaznaczyć, że utrzymywały się one jedynie przez dość krótki okres czasu, a pozostające w długotrwałym obiegu denary czerniały¹³⁴. Skutki dewaluacji przeprowadzonej w 194 roku były początkowo niezauważalne, jednak w szerszej perspektywie czasu okazały się katastrofalne dla gospodarki cesarstwa. Wprowadzenie do obiegu monety o niskiej zawartości srebra rozpoczęło proces wypierania starego denara. Wraz z upływem czasu stawał się on przedmiotem tezauryzacji¹³⁵, bądź był przebijany z zyskiem według nowych standardów¹³⁶. Poza tym reforma Septymiusza stała się swego rodzaju wzorem dla jego następców, którzy próbowali osiągać zyski dzięki podobnej polityce menniczej. Obniżenie zawartości szlachetnego kruszcu wpłynęło negatywnie na przyjmowanie denara przez ludy barbarzyńskie. Taką sytuację można zaobserwować choćby na terenie Małopolski, gdzie w III wieku następuje nagłe zahamowanie napływu srebrnego pieniądza¹³⁷. Wszystkie

129 A. Kunisz, *Obieg monetarny w Cesarstwie Rzymskim w latach 214/215-238 n.e.*, Katowice, 1971, s. 36.

130 Ibidem, s. 35

131 Ibidem, s. idem.

132 H. Gitler, M. Ponting, *Rome and the East. A Study of the Chemical Composition of Roman Silver Coinage During The Reign of Septimius Severus AD 193-211*,

133 J. Wielowiejski, *Wpływ reform monetarnych w latach 63-215 na przyjmowanie srebrnych pieniędzy rzymskich przez ludy północne*, WN 13, 1969, s. 11.

134 Ibidem, s. idem.

135 A. Kunisz, *op.cit.*, s. 37.

136 Ibidem, s. idem.

137 A. Kunisz, *Chronologia napływu pieniądza rzymskiego na ziemię Małopolski*, Wrocław 1969, s. 90.

główne serie monet Sewera pochodzą z mennicy Rzymskiej¹³⁸. Teza, która mówi o wybitu pierwszych emisji w Panonii powinna zostać odrzucona¹³⁹. W okresie panowania poprzednich dynastii centralne emisje często powstawały w Lugdunum, jednak po klęsce Albinusa ośrodek ten całkowicie zaprzestał produkcji pieniądza. Od czasów Septymiusza rozpoczęto wybijanie emisji cesarskich na Wschodzie. Główne mennice znajdowały się w Antiochii¹⁴⁰, Laodycei¹⁴¹ oraz w Emesie¹⁴². Nie ulega wątpliwości, że nowe ośrodki produkcji pieniądza powstały na potrzeby armii stacjonującej na wschodzie. Legioniści żądali zapewne wypłat dokonywanych w denarach, a nie w sestercach czy miejscowych tetradrachmach¹⁴³. Poza tym władca mógł skuteczniej kontrolować treści propagandowe, które do nich docierały. Monety wybite we wspomnianych mennicach często pojawiają się w skarbach odnajdowanych na terenach prowincji europejskich, bowiem przenoszone były przez przemieszczających się żołnierzy¹⁴⁴. Najprawdopodobniej pomiędzy 198 a 199 rokiem Sewer dokonał podwyżki żołdu dla legionistów. Można założyć, iż jednym z powodów podjęcia takiej decyzji była chęć wyrównania strat poniesionych przez żołnierzy w wyniku trwających kilka lat wypłat gorszego pieniądza¹⁴⁵.

Panowanie Septymiusza Sewera rozpoczęło się dzięki wojnie i zakończyło podczas trwania konfliktu zbrojnego. Nie może zatem dziwić duży udział przedstawień o tematyce militarnej na monetach tego władcy. Przede wszystkim cesarz próbował kreować się na silnego, zwycięskiego wodza. Jednocześnie starał się jak najczęściej podkreślać swoje przywiązanie do armii, której zawdzięczał wyniesienie na tron. Dlatego jedne z pierwszych emisji monet wybitych w Rzymie poświęcone były legionom walczącym po jego stronie¹⁴⁶. Na rewersach wczesnych monet Septymiusza uhonorowana została najważniejsza cnota każdego żołnierza, *virtus*¹⁴⁷. Bardzo wymowne jest przedstawienie Fides trzymającej Victorię i sztandar na rewersach monet opisanych legendą FIDEI LEG. TR.P.COS.¹⁴⁸, dające w jasny sposób do zrozumienia, iż wierność wojska jest jedynym gwarantem zwycięstwa. Zgodność z prawdą tego przekazu propagandowego niejako potwierdziła się podczas drugiej próby zdobycia Hatry w 198 roku, która zakończyła się niepowodzeniem z uwagi na bunt armii. To wydarzenie mogłoby stanowić idealny pretekst do wypuszczenia emisji denarów CONCORDIAE MILITVM¹⁴⁹, które pozwoliłaby głosić Septymiuszowi jego zdolność do opanowania wzburzonego wojska. Legenda ta pojawia się jednak na odwrocie monet z awersem upamiętniającym dziesiątą aklamację imperatorską. Najprawdopodobniej nastąpiła ona po zwycięstwie pod Nisbis¹⁵⁰, które miało miejsce przed nieudaną próbą zdobycia mezopotamskiej twierdzy.

Analizując mennictwo pochodzące z początkowych lat panowania Sewera należy

138 RIC IV/1, s. 56.

139 Ibidem, s. idem.

140 J. von Heesch, *Mints and the Roman Army from Augustus to Diocletian*, PRFS, 2002, s. 36.

141 RIC IV/1, s. 64.

142 Ibidem, s. idem.

143 A. Kunisz, *Wojny a pieniądz. Z badań nad obiegiem srebrnej monety na wschodnim pograniczu Imperium Rzymskiego w epoce Sewerów (193-235)*, Katowice, 1998, s. 33.

144 A. Kunisz, *Obieg monetarny...*, s. 99-100.

145 Ibidem, s. idem.

146 RIC IV/I, s. 92-93, nr 2-17.

147 RIC IV/I, s. 95, nr 24; s. 96, nr 39.

148 RIC IV/I, s. 92, nr 1.

149 RIC IV/I, s. 104, nr 108.

150 RIC IV/I, s. 54.

Aureus Septymiusz Sewer RIC 161b(zdjęcie www.wildwinds.com)

Aureus Septymiusza Sewera dla Julii Domny RIC 565 (zdjęcie www.wildwinds.com)

zwrócić uwagę na całkowity brak bezpośrednich odniesień do wojny domowej. Był to oczywiście zamierzony efekt działania władcy, który postępował zgodnie z tradycją rzymską, zakazującą celebrowania sukcesów odniesionych w walkach wewnątrz państwa. Po drodze do jedynowładztwa Septymiusz musiał szczególnie dbać o przestrzeganie zasad obyczajowości rzymskiej. Ich naruszenie mogłoby zostać wykorzystane przez politycznych przeciwników do stworzenia obrazu uzurpatora, który wywodzi się z odległej prowincji i nie szanuje najważniejszych praw Rzymu. Pomimo wspomnianego powyżej braku otwartych nawiązań do wojny o władzę, Sewer prowadził mniej oficjalną, aczkolwiek intensywną działalność propagandową na monetach. Na awersach wszystkich emisji wybitych w omawianym okresie pojawia się imię Pertynaksa, którego śmierć miała być główną przyczyną wystąpienia w 193 roku. Legendy *Imperator Caesar Lucius Septimius Severus Pertinax Augustus*¹⁵¹ oraz *Lucius Septimius Severus Pertinax Augustus*¹⁵² pokazywały, że cesarz dokłada wszelkich starań, aby w należyty sposób pomścić zamach dokonany na następcy Kommodusa. Nie bez znaczenia pozostawała bardzo przychylna opinii panująca na temat Pertynaksa wśród wojsk naddunajskich, które wyniosły Sewera do najwyższej godności¹⁵³. W mennictwie Septymiusza z okresu wojny domowej najczęściej ukazywana jest Victoria, wyobrażona tradycyjnie z wieńcem lub gałązką oliwną i liściem palmowym. Legendy *VICT[ORIA] AVGVSTI*¹⁵⁴ i *VICT[ORIA] AETERN[A]*¹⁵⁵ propagują szybkie i pewne zwycięstwo w walkach, a w rezultacie upragniony pax, którego personifikacją pojawia się na denarach *PACI AVGVSTI*¹⁵⁶. W dążeniach do zaprowadzenia pokoju wspierał

151 RIC IV/I, s. 92-94, nr 1-24.

152 RIC IV/I, s. 94-105, nr 25-72, 73-121.

153 Herodian II 9, 2-3.

154 RIC IV/I, s. 94, nr 21-24; s. 96, nr 38-38A; s. 98, nr 56A.

155 RIC IV/I, s. 94, nr 94-95.

156 RIC IV/I, s. 96, nr 37; s. 97, nr 54; s. 101, nr 89.

cesarza Mars, przedstawiany w mennictwie w otoczeniu napisów MARS PACATOR¹⁵⁷ i MARS PATER¹⁵⁸, a także Jowisz¹⁵⁹, Minerwa¹⁶⁰ i Roma. W 194 r. pojawiają się monety z rewersami SAEC. FRVGIF¹⁶¹. Saeculum Frugiferum to afrykańskie bóstwo, które czcił zarówno Septymiusz jak i Albinus¹⁶². W tym samym roku podczas wojny z Nigrem wybite zostały monety dla DIS. AVSPISIB¹⁶³. Przedstawiały one na jednym rewersie Herkulesa i Bachusa, bóstwa opiekuńcze Lepcis Magna, które zapewne przyjął także Sewer¹⁶⁴. Pomyślność działań cesarza miał również zapewnić tradycyjnie Genius Populi Romani, któremu poświęcono denary GENIVS P.R.¹⁶⁵. Herkules i Bachus powracają na monetach HERCVLI DEFENS.¹⁶⁶ i LIBERO PATRI¹⁶⁷ aż do zakończenia drugiej wojny partyjskiej. Obietnice dobrobytu i pomyślności przekazywane były poprzez monety SAEC. FRUGIF. COS.¹⁶⁸, FELICITAS¹⁶⁹ i FORTUNAE FELICI¹⁷⁰. Takie treści dodatkowo wzmacniały przedstawienia Liberalitas z rogiem obfitości i liczydłem¹⁷¹, a także emisje opisane legendą INDVLGENTIA AVG¹⁷² i MVNIFICENTIA AVG¹⁷³. Hasła liberalitas, indulgentia oraz munificentia łączą się ze sobą bardzo dobrze. Wolność w ówczesnym rozumieniu oznaczała przede wszystkim swobodę handlu, gromadzenia i powielania majątku oraz zwolnienie z podatków, co doskonale uzupełnia gwarancja przywilejów i hojności¹⁷⁴. Dla ludności zamieszkującej stolicę Imperium Romanum niezwykle ważne musiały być zapewnienia cesarza dotyczące bezpieczeństwa i nowych dostaw zboża, które miały wynagrodzić ograniczenia wymuszone przez wojnę. Takie obietnice ilustrowały rewersy monet ANNONAE AVG.¹⁷⁵ oraz SECVRITAS PVBLICA¹⁷⁶. Warto wspomnieć, iż otwartej propagandy wojennej unikał również Pescenniusz Niger, który na zdecydowanej większości swoich monet nakazał umieścić napis Imperator Caesar Gaius Pescennius Niger Iustus Augustus¹⁷⁷. Przydomek Iustus miał zapewne pokazać, że główny rywal Septymiusza ma zamiar po burzliwym okresie przywrócić cesarstwu czasy Trajana, Hadriana i Marka Aureliusza, którzy swoje rządy opierali o sprawiedliwość i prawość¹⁷⁸. Z kolei Albinus na przełomie lat 195 i 196 rozpoczął w Lugdunum wybijanie monet ukazujących jego

157 RIC IV/I, s. 95, nr 33; s. 46, nr 45.

158 RIC IV/I, s. 97, nr 46.

159 RIC IV/I, s. 97, nr 47.

160 RIC IV/I, s. 97, nr 49, 53; s. 98, nr 61; s. 99, nr 68; s. 101, nr 83.

161 RIC IV/I, s. 93, nr 19.

162 RIC IV/I, s. 65.

163 RIC IV/I, s. 94, nr 25; s. 95, nr 31.

164 RIC IV/I, s. 66.

165 RIC IV/I, s. 95, nr 25; s. 97, nr 43.

166 RIC IV/I, s. 100, nr 79; s. 102, nr 97; s. 104, nr 111.

167 RIC IV/I, s. 95, nr 27A, 32; s. 97 nr 44; 104, nr 112(a), 112(b).

168 RIC IV/I, s. 93, nr 19.

169 RIC IV/I, s. 167, nr 551.

170 RIC IV/I, s. 167, nr 552-554.

171 RIC IV/I, s. 95, nr 95, s. 27.

172 RIC IV/I, s. 100, nr 80; s. 103, nr 100.

173 RIC IV/I, s. 101, nr 82.

174 D. Janiszewska, *The Ideology of the Victory of the Emperor Septimius Severus in the period 193-197 AD in numismatic sources*, SLM 2011, s. 147.

175 RIC IV/I, s. 98, nr 57.

176 RIC IV/I, s. 98, nr 56; s. 102, nr 93.

177 RIC IV/I, s. 22-39, nr 1-94(b).

178 R. Butor, *Kilka uwag na temat propagandy na monetach Gajusza Pescenniusza Nigra*, SDA, Katowice 2004, s. 166.

tytulaturę Imperator Caesar Decimus Clodius Septimius Albinus Augustus¹⁷⁹. Do godności cezara został dodany tytuł imperatora, co ewidentnie wskazuje na zerwanie pokojowych stosunków z Sewerem i zakończenie współrzędów. Albin postanowił usprawiedliwić swój udział w wojnie koniecznością reakcji na dążenia swojego rywala do absolutyzmu¹⁸⁰. W trakcie pierwszej wojny partyjskiej pojawiły się monety z rewersami ARAB.ADIAB.COS. II P.P.¹⁸¹ i PART.ARAB.PART.ADIAB.COS II P.P.¹⁸² i PART.MAX.PONT.TR.P.III¹⁸³, które przedstawiają tytuły Adiabenicus Maximus, Arabicus Maximus i Parthicus Maximus przyjęte przez Sewera po zwycięstwach na wschodzie. Uroczyste przybycie cesarza do stolicy po wyczerpujących walkach upamiętniły aureusy ADVENTVI AVG. FELICISSIMO¹⁸⁴. Wspomniana powyżej konfrontacja z Partami była niejako skutkiem siły rozpędu wojsk rzymskich po udanych działaniach zbrojnych przeciwko Nigrowi. Odmienna sytuacja nastąpiła w czasie drugiej wojny, kiedy na wschód wyruszyła zaplanowana i dobrze zorganizowana ekspedycja. Septymiusz poprowadził ją już jako przywódca, który skupia władzę absolutną jedynie w swoich rękach. Na początku wyprawy wybijano w Rzymie denary SALVTI AVG.¹⁸⁵, zaś po ogłoszeniu Karakalli augustem po zdobyciu Ktezyfontu pojawiają się srebrne monety SALVTI AVGG.¹⁸⁶. Obie emisje miały ochronić zdrowie cesarza, a później także jego syna podczas bitew. Już pierwsze sukcesy zbrojne stanowiły okazję do wybicia emisji monet VICT. PARTHICAE¹⁸⁷, zaś opanowanie wrogiej stolicy stało się pretekstem do porzucenia ukazywanego dotychczas imienia Pertinax, które zostało zastąpione tytułem Parthicus Maximus. Jako zwycięzca Partów Septymiusz ukazywał się na awersach przez okres dwóch kolejnych lat¹⁸⁸. Wyobrażenia, które podczas omawianego konfliktu pojawiają się na rewersach, związane są niemal całkowicie z propagandą zwycięstwa. Dominują przedstawienia Virtus oraz Victorii.

Walki z zewnętrznym wrogiem pozwoliły pokazać na monetach jeńców wojennych oraz trofea, co było niedopuszczalne w odniesieniu do starć z Nigrem i Albinusem. Pierwsze ślady dotyczące wyprawy brytyjskiej pojawiły się w mennictwie Septymiusza w 208 roku. Na aureusach z tego okresu wybito przedstawienie mostu¹⁸⁹, które według współczesnych badaczy można identyfikować z przygotowaniem nowych przepraw dla armii¹⁹⁰. Z drugiej strony wyobrażenie na monetach ukazuje monumentalną strukturę, przeznaczoną raczej do stałego użytku. Być może jest to most znajdujący się w Pons Aelius lub w Eboracum¹⁹¹. Odniesienia do budowy typowo militarnych przepraw można odnaleźć na asach Karakalli wybitych w tym samym roku. Brązowe monety opisane legendą TRAIECTVS PONTIF. TR. P. XICOS.III ukazują most pontonowy, który przekraczany jest przez żołnierzy¹⁹².

179 RIC IV/I, s. 46-51, nr 13(a)-49.

180 D. Janiszewska, *Wizerunek, propaganda i program polityczny Klodiusza Albina w okresie wojny domowej w Cesarstwie Rzymskim 193-197*, *Antiquitas* 29, 2007, s. 601-608.

181 RIC IV/I, s. 96 nr 40; s. 98 nr 58, 63A; s. 99 nr 64; s. 100 nr 76.

182 RIC IV/I, s. 97 nr 55; s. 98 nr 62;

183 RIC IV/I, s. 102, nr 90.

184 RIC IV/I, s. 102, nr 73.

185 RIC IV/I, s. 105, nr 119.

186 RIC IV/I, s. 105, nr 119A

187 RIC IV/I, s. 105, nr 121.

188 Tytuł Parthicus Maximus pojawia się na emisjach z lat 198/199-201, RIC IV/I, s. 105-113, nr 122(a)-172.

189 RIC IV/I, s. 120, nr 225.

190 A. Birley, *Septimius Severus. The African Emperor*, London 1999, s. 179.

191 Ibidem, s. idem.

192 RIC IV/I, s. 284, nr 441.

Denar Septymiusz Sewer dla Julii Domny RIC 540 (zdjęcie www.wildwinds.com)

Aureus Septymiusza Sewera dla Julii Domny RIC 562 (zdjęcie www.wildwinds.com)

Początek ekspedycji na Północ został upamiętniony wybiciem denarów P.M.TR.P. XVI PROF AVGG.¹⁹³, na których widać Sewera z włócznią, poprzedzonego przez żołnierza. Przepłynięcie armii przez Oceanus Britannicus można powiązać z pojawieniem się na denarach z 209 r. Neptuna¹⁹⁴ oraz Trytona¹⁹⁵. Postać Neptuna powraca na kolejnych emisjach srebrnych monet aż do roku 211¹⁹⁶. Być może wskazuje to na częste wykorzystywanie w działaniach wojennych floty, o której bezpieczeństwo miał dbać morski bóg. Do głównych walk nawiązują rewersy przedstawiające Victorię¹⁹⁷. Niektóre z nich opisano legendą VICTORIAE BRIT.¹⁹⁸, co w jasny sposób pokazuje, że zwycięstwo stoi po jedynej słusznej stronie. W 210 r. wybito monety z wyobrażeniem Pax¹⁹⁹, które niewątpliwie upamiętniały pokój zawarty z Kaledonczykami. Wspomniany sukces znalazł swoje odzwierciedlenie również w oficjalnej tytulaturze Septymiusza, która w pełnej formie brzmiała Severus Pius Augustus Britannicus i pojawiła się na awersach ostatnich serii monet wybitych przez cesarza²⁰⁰. Szczęśliwy powrót z wyprawy wojennej głosiły legendy denarów ADVENTVS AVGVSTI²⁰¹.

Septymiusz Sewer był świadomy trudnych okoliczności, w jakich przyszło mu objąć najwyższy urząd. Dlatego od pierwszych dni swojego panowania starał się dbać o to, aby jego wizerunek był jak najbardziej odpowiedni i dopasowany do sytuacji. Cesarz chciał ugruntować swoją władzę w oparciu o liczne nawiązania do swoich poprzedników. Równocześnie próbował zapewnić jej ciągłość za pomocą intensywnej polityki dynastycznej.

193 RIC IV/I, s. 120, nr 225A.

194 RIC IV/I, s. 120, nr 228.

195 RIC IV/I, s. 120, nr 229.

196 RIC IV/I, s. 121, nr 234; s. 122, nr 241.

197 RIC IV/I, s. 121, nr 237; s. 122, nr 247.

198 RIC IV/I, s. 133, nr 332 – 337.

199 RIC IV/I, s. 121 nr 235.

200 RIC IV/I, s. 121-122, nr 240-247A; s. 133, nr 330-337.

201 RIC IV/I, s. 133, nr 330.

*Denar Septymiusz Sewer RIC 157
(zdjęcie archiwum własne autora)*

*Denar Septymiusza Sewer RIC 281
(zdjęcie www.wildwinds.com)*

Główną rolę w promowaniu rodziny cesarskiej odegrała Julia Domna, która krótko po śmierci Juliana otrzymała tytuł augusta²⁰². W związku z tym w 193 r. mennica rzymska rozpoczęła wybijanie monet z awersami IVLIA DOMNA AVG.²⁰³, a następnie w 196 r. IVLIA AVGVSTA²⁰⁴. Jak zostało wspomniane powyżej, Sewer wyruszył na Rzym pod hasłem zemsty za śmierć Pertynaksa. Konsekwencją wykorzystania jego postaci było dotkliwe ukaranie spiskowców oraz organizacja ceremonii pogrzebowej połączonej z defikacją i wybudowaniem świątyni²⁰⁵. Poza tym, zgodnie z tradycją ubóstwienie nadawano każdemu dobremu władcy, a za takiego miał uchodzić Pertynaks. Naocznym świadkiem opisywanych wydarzeń był Kasjusz Dion, dzięki któremu zachowała się dość dokładna relacja dotycząca przebiegu uroczystości²⁰⁶. Tak ważne wydarzenie zostało upamiętnione wybiciem dwóch emisji monet z awersem DIVVS PERT.PIUS.PATER i rewersem CONSECRATIO²⁰⁷. Na aureusach i denarach pojawia się stojący na globie orzeł, w ujęciu frontalnym²⁰⁸. W Historii Rzymskiej znajduje się informacja o tym, iż właśnie ten ptak wzniósł się ze stosu pogrzebowego, symbolizując nieśmiertelność²⁰⁹. Uprzednio struktura została podpalona przez konsula, co miało pokazać, że boski status nadany zostaje przez państwo²¹⁰. Przedstawienie stosu, jaki wystawił swojemu poprzednikowi Septymiusz znalazło się na aureusach z drugiej emisji opisaną legendą CONSECRATIO²¹¹ oraz na

202 K. Maksymiuk, *Założenia polityki propagandowej Septymiusza Sewera na przykładzie tytułu Julii Domny – mater castrorum*, Meader 5, 1999, s. 450.

203 RIC IV/I, s. 165, nr 534-538.

204 RIC IV/I, s. 166, nr 539(a)-607.

205 Dio LXXV 4, 1.

206 Dio LXXV 4.

207 RIC IV/I, s. 94, nr 24A-24B.

208 RIC IV/I, s. 94, nr 24A.

209 Dio LXXV 4, 5.

210 P. Zanker, *Apoteoza cesarzy rzymskich. Rytuał i przestrzeń miejska*, Poznań 2005, s. 41.

211 RIC IV/I, s. 94, nr 24B.

sestercach CONSECratio S.C.²¹². Warto zaznaczyć, że pyra na monetach bitych przez Sewera posiada cztery lub pięć kondygnacji. Monety Marka Aureliusza upamiętniające ubóstwienie Antoninusa Piusa pokazują stos trójkondygnacyjny lub czterokondygnacyjny²¹³. Najprawdopodobniej ufundowanie większej struktury miało wzmocnić prestiż nowego princepsa. Właściwy kierunek polityki dynastycznej i autopromocji Septymiusza ujawnił się po zwycięstwie nad Nigrem, kiedy cesarz ogłosił się adoptowanym synem Marka Aureliusza, zaś Julia Domna, wzorem Faustyny Młodszej, otrzymała tytuł *mater castrorum*²¹⁴. Senat bezproblemowo zaakceptował nową przynależność rodową Sewera jednak nieoficjalny stosunek elity do tego aktu może obrazować przytoczona przez Kasjusza Diona anegdota. Według antycznego autora jeden z senatorów miał na wieść o adopcji osobiście pogratulować Septymiuszowi odnalezienia ojca²¹⁵. Po śmierci Albinusa Sewer skupił w swoich rękach całą władzę. Wszystkie najważniejsze urzędy w państwie zostały osadzone wyłącznie zaufanymi ludźmi cesarza. Poza tym po stronie augusta była lojalność całej armii, podtrzymywana dzięki autorytetowi wodza oraz przez odpowiednie wynagrodzenie. Opozycja w kręgach senatorskich została zlikwidowana, a przeciwnicy princepsa z okresu wojny domowej zostali skazani na *damnatio memoriae*²¹⁶. Przywrócona została za to pamięć Kommodusa, który został wyniesiony w poczet bogów. Wydźwięk propagandowy tego aktu był oczywisty, bowiem Septymiusz, dobry cesarz, nie mógł być bratem potępionego tyrana. Deifikacja została upamiętniona na denarach z awersem M. COMM.ANTO.AVG.PIVS.FEL z legendą rewersu CONSECratio²¹⁷. Najważniejszy okres dla propagandy Sewera i jego rodziny rozpoczął się po powrocie władcy z drugiej wojny partyjskiej. Wielki sukces na Wschodzie pozwolił odwrócić uwagę od walk wewnętrznych i represji, które po nich nastąpiły. Celebracja zwycięstwa nad głównymi wrogami zewnętrznymi cesarstwa, połączona z przyspieszonymi obchodami dziesiątej rocznicy objęcia władzy przez Septymiusza miała pokazać, że jest on godnym następcą Marka Aureliusza²¹⁸, który potrafi dokonać czynów godnych przedstawiciela wielkiej dynastii. Być może ze względu na to cesarz dwukrotnie próbował zdobyć Hatrę, chcąc dokonać tego, co nie udało się w 117 r. Trajanowi. Co ciekawe, następca Nerwy umieszczał na monetach legendę S.P.Q.R.OPTIMO PRINC²¹⁹, która wybijana była także na rozpoczętych w 200 roku emisjach ureusów przedstawiających Sewera²²⁰. Dwa lata po powrocie władcy w stolicy rozpoczęły się obchody *ludi saeculares*, które były czwartymi i zarazem ostatnimi tego typu igrzyskami w historii Cesarstwa Rzymskiego²²¹. Przebieg święta wzorowany był niemal całkowicie na *ludi saeculares* Oktawiana Augusta²²², co niewątpliwie miało wywołać w ludziach wrażenie powrotu do szczęśliwych lat pano-

212 RIC IV/I, s. 181, nr 660C.

213 RIC III, s. 247, nr 435-438.

214 K. Maksymiuk, *Przydomki Julii Domny na monetach*, WN 62, 1998, s. 50.

215 Dio LXXVII 9, 4.

216 E.R. Verner, *Mutilation and Transformation. Damnatio memoriae and Roman Imperial Portraiture*, Leiden – Boston 2004, s. 156.

217 RIC IV/I, s. 99, nr 72A.

218 D. Janiszewska, *Decennalia cesarza Septymiusza Sewera i ślub Karakalli – bogactwo w służbie ideologii dynastycznej*, ZU, 2007, s. 201.

219 RIC II, s. 254, nr 149.

220 RIC IV/I, s. 113, nr 169(a)-169(b).

221 I. Musiańska, *Ludi saeculares w cesarskim Rzymie*, SGR 4, 2002, s. 118.

222 M. Kempieńska, „*Ludi saeculares*” a ideologia władzy cesarza Septymiusza Sewera, *Antiquitas* 29, 2007, s. 587.

*Aureus Septymiusz Sewer RIC 155c
(zdjęcie www.wildwinds.com)*

*Denar Septymiusza Sewera dla Julii
Domny RIC 539b (zdjęcie www.wildwinds.com)*

wania twórcy pryncypatu. Dla samego Septymiusza *decennaila* oraz igrzyska stanowiły doskonałą okazję do spełnienia obiecywanego już na pierwszych monetach dobrobytu i hojności. Zorganizowane z całą okazałością uroczystości, venationes, walki gladiatorów oraz rozdawnictwo pieniędzy musiały na długo pozostać w pamięci mieszkańców Rzymu.

Rok 204 można uznać za kulminacyjny moment wieloletnich i intensywnych działań propagandowych Sewera. W pełni został ukształtowany zarówno obraz cesarza, jak i jego rodziny. Jak zostało wspomniane powyżej, tytuł *mater castrorum* został przyznany Julii Domnie wzorem Faustyny. W podobny sposób określana była również żona Kommodusa Bruttia Kryspina. Poprzez nadanie tego samego tytułu Julii, Septymiusz przeprowadził niejako autoadopcję do rodu Antoninów w linii żeńskiej²²³. Poza tym „matka obozów” towarzyszyła mężowi we wszystkich działaniach zbrojnych od pierwszej wyprawy na Wschód, aż do ekspedycji brytyjskiej. Matczyzna opieka Julii nad żołnierzami akcentowała w dużym stopniu więź władcy z armią. Próba ukazania więzi ze szlachetnym gens nie ograniczała się jedynie do tytułatury, ale objęła także wizerunek cesarza i jego rodziny przedstawiany w sztuce i na wyobrażeniach monetarnych. Analizując wspomniane wyobrażenia można zauważyć liczne podobieństwa Sewera do Marka Aureliusza oraz Julii Domny do Faustyny Młodszej, które przejawiają się zarówno w sposobie ukazania rysów twarzy jak i w stylu uczesania oraz ułożenia zarostu²²⁴. Celem takiego zabiegu było pokazanie odbiorcy, że władza cesarza jest naturalną konsekwencją powiązań rodzinnych. Warto zwrócić uwagę na to, w jaki sposób Septymiusz Sewer próbował pogodzić odległe pochodzenie siebie i swojej żony z tradycją rzymską. O ile cesarz wywodził się z rodziny o bogatych tradycjach ekwickich, a przed objęciem władzy przebył dość długi *cursus honorum*, Julia Domna

223 K. Maksymiuk, *Założenia polityki propagandowej Septymiusza Sewera na przykładzie tytułu Julii Domny – mater castrorum*, Meader 5, 1999, s. 453.

224 D. Baharal, *Victory of Propaganda. The dynastic aspect of the Imperial propaganda of the Severi. The literary and archaeological evidence A.D. 193-235*, Oxford 1996, s. 28-29; Ph.V. Hill, *The Coin – Portraiture of Severus and his Family from the Mint of Rome*, NC 19, 1979, s. 37.

Aureus Septymiusza Sewera RIC 175 (zdjęcie www.wildwinds.com)

Aureus Septymiusz Sewer dla Julii Domny RIC 548 (zdjęcie www.wildwinds.com)

Aureus Septymiusz Sewer RIC 305 (zdjęcie www.wildwinds.com)

pochodziła z zapewne dość hermetycznego rodu kapłańskiego. Dlatego już od pierwszych emisji jej monet, władca umieszczał na rewersach napisy VENVS GENETRIX²²⁵ i VENERI GENETRICI²²⁶. Ukazanie Venus Genetrix mogło być kolejnym sposobem na podkreślenie tego, że władza cesarska Sewera jest „wrodzona” dzięki przynależności dynastycznej, a zarazem podkreślało znaczenie rodziny dla princepsa. Zapewne nie bez znaczenia pozostawał fakt tego, iż bogini z tym przydomkiem była założycielką i patronką rodu julijskiego. Wybicie monet opisanych przez wspomniane powyżej legendy mogło zatem wywoływać wrażenie zachowania ciągłości prawowitej władzy ustanowionej przez Oktawiana Augusta. Warto zwrócić uwagę na wybite w początkowych latach panowania Septymiusza denary APOLLINI AVGVSTO²²⁷. Takie same legendy znajdują się również na monetach Antoninusa Piusa²²⁸. W obu przypadkach można odnaleźć nawiązania do

225 RIC IV/I, s. 165, nr 538.

226 RIC IV/I, s. 170, nr 578.

227 RIC IV/I, s. 96, nr 40.

228 RIC III, s. 33, nr 63A-63B.

kultu Apolla, który był szczególnie ważny dla Augusta²²⁹. Co ciekawe, postać Apolla jako zapowiedź lepszych czasów umieszczał na monetach Sulla²³⁰, który razem z Oktawianem był wychwalany przez Sewera w trakcie jego przemowy skierowanej do Senatu po śmierci Juliana²³¹. Na wielu emisjach monetarnych Septymiusza pojawia się wizerunek Jowisza. Szczególnie wymowne jest wyobrażenie wybijane na aureusach ze 194 roku, na którym cesarz otrzymuje od boga glob²³². Monety Julii Domny z przedstawiającymi Kybele rewersami MATER DEVM²³³ i MATRI DEVUM²³⁴ wydają się być równie interesujące. Kult Wielkiej Macierzy wrósł do tradycji rzymskiej, a bogini pojawiała się już wcześniej na rzymskich monetach. Uwagę zwracają same legendy, które nazywają żonę władcy matką bogów. Dosłowna interpretacja tego napisu sugeruje, iż obaj synowie Julii otrzymają w przyszłości godność cesarską, a po śmierci zostaną ubóstwieni²³⁵. Cesarzowa była porównywana często do Junony oraz Westy, które stanowiły podstawę rzymskiego panteonu. Emisje z legendą VESTA MATER²³⁶ ukazują westalki stojące przed świątynią swojej bogini. Monety miały zapewne upamiętnić nadzorowaną przez cesarzową odbudowę świątyni Westy, która uległa zniszczeniu w wyniku pożaru ze 191 r.²³⁷

Propaganda Sewera, której główna idea oparta została o kult rodziny cesarskiej nie byłaby pełna bez odpowiedniego promowania Gety i Karakalli. Synowie Septymiusza pojawiali się zarówno na emisjach własnego ojca jak i Julii Domny. Jako pierwszy na monetach Sewera pojawia się Karakalla, którego popiersie przedstawione jest na aureusach z napisem SEVERI AVG. PII FIL ze 195 roku²³⁸, zaś dwa lata później na złotych monetach IMPERII FELICITAS wybito zwrócone do siebie popiersia Septymiusza i Gety²³⁹. Moment nadania Karakalli tytułu augusta można uchwycić w mennictwie dzięki pojawieniu się skrótów AVGG. Nowa tytulatura współrządcy Sewera ukazana została na denarach ANTONINVS AVGVSTVS z 201 r.²⁴⁰ W tym samym czasie wybijano monety AETERNIT. IMPERI z przedstawieniami dwóch braci²⁴¹, którzy zgodnie z wolą ojca mieli zapewnić wieczność Imperium Romanum. Rozpoczęta w 198 r. emisja denarów z rewersem L. SEPTIMIUS GETA CAES. upamiętniała tytuł augusta, jaki został nadany Gecie po zdobyciu Ktezyfontu. W 200 roku młodszy syn Septymiusza zaczął pełnić obowiązki kapłańskie, a z okazji objęcia tych funkcji wybito monety z legendą P. SEPT. GETA CAES. PONT.²⁴² Po zakończeniu obchodów związanych z ludmi saeculares intensywne dotychczas działania propagandowe powiązane z Sewerem i jego rodziną wyraźnie ustają. Najprawdopodobniej za sprawą Plautianusa pojawiły się w Rzymie pomówienia oskarża-

229 P. Zanker, *August i potęga obrazów*, Poznań 1999, s. 57-61.

230 Ibidem, s. 57.

231 Dio LXXVI 8,1.

232 RIC IV/I, s. 95, nr 35.

233 RIC IV/I, s. 169, nr 564-566.

234 RIC IV/I, s. 169, nr 570.

235 A. Skiendziel, *Wykorzystanie wizerunku bóstw jako motywu propagandowego w mennictwie cesarsowych dynastii Sewerów*, WSN, 2009, s. 70.

236 RIC 171, nr 583-586.

237 K. Królczyk, *Działalność budowlana Sewerów w Rzymie*, *Antiquitas* 29, s. 668.

238 RIC IV/I, s. 99, nr 72.

239 RIC IV/I, s. 102, nr 98.

240 RIC IV/I, s. 110, nr 151B; s. 111, nr 157.

241 RIC IV/I, s. 111, nr 155(a) – 155 (b); s. 114, nr 174, 178(a)-178(b); s. 123, nr 250-252; s. 166 nr 539(b)-541.

242 RIC IV/I, s. 112, nr 164.

jące Julię Domnę o cudzołóstwo i branie udział w intrygach przeciwko Septymiuszowi²⁴³. Najprawdopodobniej do tej sytuacji odnoszą się monety cesarzowej opisane legendą PVDICITIA²⁴⁴, które miały zapewnić o czystości i wierności Julii. Prawdopodobnie z podejrzeniami o spisek należy wiązać denary CONCORDIA FELIX, ukazujące Sewera ściskającego dłonie żony²⁴⁵. Przedstawienie to pokazywało, że między cesarską parą panuje zgoda a wszelkie podejrzenia są niewłaściwe. Podczas wyprawy brytyjskiej pojawiły się emisje aureusów z napisami PERPETVA CONCORDIA²⁴⁶ i CONCORDIA AVGVSTORVM²⁴⁷. W obu przypadkach na rewersach pojawiają się postaci Karakalli i Gety. Na awersie emisji PERPETVA CONCORDIA pojawia się legenda FELICITAS PVBLICA, która otacza popiersia Septymiusza i Julii. Przekaz tej monety stanowi najważniejsze przesłanie propagandy dynastycznej cesarza, mówiące, iż zgoda całej rodziny cesarskiej przekłada się bezpośrednio na szczęście mieszkańców stolicy. Z kolei na rewersach CONCORDIA AVGVSTORVM widoczne są ponownie popiersia obu braci, pomiędzy którymi ukazana została Victoria. Tego typu przedstawienie wyraźnie pokazywało, jak duże nadzieje pokładał Sewer w swoich synach i jak bardzo zależało mu na zgodzie pomiędzy nimi. Najprawdopodobniej już w okresie dzieciństwa pomiędzy Karakallą a Getą rozpoczął się konflikt. Na podstawie monet można przynajmniej częściowo ustalić przyczynę nieustannych braterskich kłótni. Antoninus został wciągnięty do propagandy Septymiusza jako pierwszy i bardzo często pojawiał się w mennictwie swojego ojca. Można zatem założyć, że był faworyzowany przez cesarza, w przeciwieństwie do Gety, który wydawał się pozostawać w cieniu brata. To z kolei wywoływało uczucie zazdrości i wzajemną niechęć, która musiała szczególnie martwić Sewera. Zdawał sobie zapewne sprawę z tego, że konflikt pomiędzy jego następcami odbije się negatywnie na losach państwa. Dlatego nawet na łożu śmierci miał poprosić synów, aby żyli w zgodzie, zaraz potem nakazał im wzbogacać żołnierzy i mieć w pogardzie pozostałych ludzi²⁴⁸.

W powyższym artykule zostały przedstawione najważniejsze założenia propagandy cesarskiej Septymiusza Sewera oraz sposób ich realizacji za pomocą przedstawień i legend umieszczanych na monetach wybijanych w mennicy rzymskiej. Centralne emisje monetarne stanowią najlepsze źródło dla poznania ideologii władcy, który wywalczył sobie najwyższy urząd w wojnie domowej, stał się twórcą nowej dynastii oraz zapewnił cesarstwu osiemnastoletni okres stabilizacji, dobrobytu oraz bezpieczeństwa.

Between military propaganda and dynastic politics – Rome mint emissions by Septimius Severus Summary

Lucius Septimius Severus can undoubtedly fall into one of the most interesting figures in the history of the Roman Empire. This study includes Septimius Severus coins minted by the Mint of Rome between 193 and 211 AD as well as the analysis and interpretation

243 HA, Sewer, 18.

244 RIC IV/I, s. 170, nr 575-576.

245 RIC IV/I, s. 166, nr 547.

246 RIC IV/I, s. 130, nr 312.

247 RIC IV/I, s. 123, nr 255.

248 Dio LXXVII 15, 2.

placed on these assumptions and the characteristics of central issue propaganda from the reign of the Emperor Severus, both coins depicting the ruler and his wife Julia Domna, who played a significant role in self-promotion of Septimius. Major role in promoting the imperial family played Julia Domna, who shortly after the death of Julian received the title of Augustus. Therefore, in 193 AD the Roman Mint began stamping coins from the sides as IVLIA DOMNA AVG, and then, in 196 AD IVLIA AVGVSTA. Severus went to Rome under the slogan of revenge for the death of Pertinax. An eyewitness to the events described was Cassius Dio, through which survived quite exact relationship. Such an important event was commemorated stroke two issues of coins with obverse and reverse DIVVS PERT.PIUS.PATER consecrati. On aurei and denarii appears eagle front standing on the globe eagle. The Roman History contains information about the bird that just ascended the funeral pyre, symbolizing immortality. Previously, the structure was set on fire by the consul, which was to show that the divine status is granted by the State. Presentation of the stack, which has exhibited his predecessor Septimius was on the aurei the second issue described in the legend consecratio and sestertii consecratio SC. It is worth notice that the pyra on coins minted by Severus has four or five stories. Coins commemorating the deification of Marcus Aurelius Antoninus Pius show a stack of three-storey or a four. Most likely, funding a larger structure would enhance the prestige of the new Princeps. The proper direction of dynastic politics and self-promotion of Septimius revealed after the victory over Niger, when the emperor declared himself the adopted son of Marcus Aurelius, and Julia Domna, the model Faustina the Younger, was awarded the title mater castrorum . Has been restored for the memory Commodus, who was raised it against the gods. The implication of this act of propaganda was evident, as Septimius, a good emperor, he could be the brother of the condemned tyrant. Deification is commemorated on the obverse denar M.COMM.ANTO.AVG.PIVS.FEL the legend of the reverse consecratio.

The most important period for propaganda of Severus and his family began after the return of the ruler of the Parthian War. The celebration of the victory over the major external enemies of the empire, combined with accelerated celebration of the tenth anniversary of taking of power by Septimius who had to show that he is a worthy successor to Marcus Aurelius. Trajan had placed on coins the legend SPQROPTIMO PRINC which started in 200 AD. The aurei emissions were depicting Severus. Two years after returning the ruler to the capital began the celebration of *ludi saeculares*, which was the fourth and also the last of this type in the history of the Games of the Roman Empire.

Mileage feast was modeled almost entirely on *ludi saeculares* Octavian Augustus, which had the impression return to the happy years of the reign of the creator principate. For the same Septimius *decennaila* and games an excellent opportunity to meet promised in the very first coins of prosperity and generosity. Organised with all pomp celebrations, *venationes*, gladiatorial combat and the distribution of money had long remain in the memory of the inhabitants of Rome. Year 204 can be regarded as the culmination of propaganda activities Severus. Fully been shaped both the image of the emperor and his family. Title mater castrorum was awarded to Julia's alleged pattern Faustina. In a similar manner was also determined wife Commodus, Brutti Crispina . By giving the same title Julli, Septimius moved somewhat to the Antonines family by self-adoption in the female line. In addition, the "mother camps" accompanied her husband in all the hostilities of the first expedition to the East, until the British expedition. Maternal care of Julia over

the soldiers emphasized heavily bond with the army rulers. Attempt to show ties with the noble gens was not limited only to the titulary, but also included the image of the emperor and his family portrayed in art and monetary conceptions. Analyzing these ideas can be seen numerous similarities to Severus Marcus Aurelius and Faustina Julii Domna the Younger, which manifest themselves both in the process of release of facial features as well as style hairstyles and styling. The purpose of this treatment was to show the recipient that the power of the Emperor is a natural consequence of family ties. It is worth paying attention to how Septimius Severus tried to reconcile the distant origin of himself and his wife from the Roman tradition. While the emperor came from a family with rich equestrian tradition, and prior to taking power has come quite a long *cursus honorum*, Julia Domna probably came from a fairly airtight priestly line. Therefore, from the very first issue of the coin, the ruler had placed inscription VENVS Genetrix and VENERI GENETRICI on the reverse. The appearance of Venus Genetrix could be another way to emphasize that the imperial authority Severus is “innate” through membership dynastic, and also emphasized the importance of the family for the princeps. Probably not without significance that the fact remained that the goddess was surnamed founder and patron of the Julio-Claudian family. It is noteworthy that struck in the early years of the reign of Septimius deniers Apollonians AVGVSTO. The same legend are also on the coins of Antoninus Pius. In both cases, you can find references to the worship of Apollo, which was particularly important for Augustus. Interestingly, the figure of Apollo as a harbinger of better times placed on the coins of Sulla, who together with Octavian was praised by Severus during his speech addressed to the Senate after the death of Julian. On many issues of monetary Septimius appears the image of Jupiter. Particularly important is the idea knocked on aureusach of 194 years, in which the emperor receives from God globe. Coins of Julia Domna depicting Cybele has inscription MATER DEVM and MATRI DEVUM on the reverse seem to be equally interesting. The cult of the Great Mother adds value to the Roman tradition, the goddess appeared earlier on Roman coins. Of note are the same legend, which they call his wife the mother of the ruler of the gods. A literal interpretation of this inscription suggests that the two sons of Julia will receive in the future imperial dignity, and after death will deification. Emissions from the legend VESTA MATER show Vestals standing before the temple of his goddess. Coins were probably supervised by the empress to commemorate the restoration of the temple of Vesta, which was destroyed by fire in 191 AD. The sons of Septimius appeared on both the issues of his own father and Julia Domna. Be the first to coin Severus appears Caracalla, whose bust is shown marked SEVERI AVG. PII FIL of 195 AD, and two years later on the gold coins were minted Imperia FELICITAS the facing busts of Septimius and Geta. Moment of Caracalla give due august can capture the coinage by the emergence of shortcuts AVGG. New titlature of the Severus had been shown on the denarius ANTONINVS Avgvstvs of 201 AD. At the same time coin with the legend AETERNIT was struck. Imperia with representations of two brothers who, in accordance with the will of his father had ensured eternity of the Roman Empire. Started in 198 AD denarii issue with reverse L. SEPTIMIVS GETA CAES. commemorated the title of Augustus, which was given Geci after winning Ctesiphon. In 200 AD, the younger son of Septimius began to perform the duties of a priest, on the occasion of these functions minted coins with the legend P. SEPT. GETA CAES. PONT. Most likely due to Plautianusa appeared in Rome slander accusing Julia Domna of adultery and taking part in the intrigues against Septimius. For this situation, refer to

the coin of the Empress described PVDICITIA legend which was to ensure the purity and fidelity Juliet. Probably suspicion of conspiracy must involve deniers CONCORDIA FELIX, showing Severus compressive hands of his wife. During the British expedition appeared emissions with inscription PERPETVA CONCORDIA and AVGVSTORVM. In both cases, the reverse of the form appears Caracalla and Geta. On the obverse type PERPETVA CONCORDIA appears FELICITAS PVBLICA legend that surrounds the busts of Septimius and Julia.

The message of this coin is the most important of dynastic propaganda of the emperor, saying that the consent of the whole imperial family translates directly to happiness residents of the capital. In turn, on the reverses CONCORDIA AVGVSTORVM can be seen again bust two brothers, among whom was revealed Victoria. This type of presentation showed how high hopes placed Sewer in his sons and how he cared for harmony between them.